

Viața lui Bertoldo. Un vechi manuscris românesc.
Studiu filologic, studiu lingvistic, ediție de text și indice
de cuvinte de Galaction VEREBCEANU. Chișinău, Museum,
2002, 256 p.

„Bertoldo”: un roman străvechi cu înțelesuri proaspete

Abstract. Giulio Cesare Croce della Lirra's novel, *Bertoldo*, has gain a record of tributes over time and has benefited from the attention of researchers in this field. In the book *Bertoldo's Life. An old Romanian manuscript* the linguist Galaction Verebceanu analyzes the language of *Bertoldo* manuscript (pre-edition from 1774, found at the Moscow State Historical Museum) from the graphic, phonetic, morphological, syntactic and lexical points of view, making reference to literary norms of the time. The researcher intends and finally manages to elucidate some aspects regarding neological borrowings (at the level of epoch language), the wealth of synonyms, stylistic expressiveness, and linguistic usage. The book also contains the manuscript's facsimiles, indicating phonetic, morphological, syntactic and lexical differences between the researched text and the one kept in the Romanian Academy Library, which has many common features with the Moscow version.

Keywords: old manuscript, facsimile, research, linguistic aspects.

Deși ar putea fi suspectat de misoginism, (stră)vechiul roman al lui Giulio Cesare Croce della Lira, *Bertoldo*, a acumulat un bogat palmares de omagii de-a lungul timpului. Pătruns, prin filieră grecească, în literatura română prin sec. al XVIII-lea, romanul anticipează formele narrative ale romanului laic, adică cel înzestrat (începând din 1920) cu conștiință de sine. Caracterul esopic, aforistic, umorul, ironia sunt doar câteva calități remarcabile care au asigurat succesul textului la cititor și au atras atenția cercetătorilor. Manuscrisul a circulat în multe copii. Cea mai veche versiune, care a ajuns și până în zilele noastre, se află în secția de manuscrise a Muzeului Istoric de Stat din Moscova, unde este înregistrată cu titlul *Povest' o narodnom mudrețe Bertol'de*. Aceasta este o variantă datată ante 1774

și înregistrată sub cota 230 în *fondul Zabelin* (fondatorul și primul director al Muzeului Istoric). Anume acest manuscris a constituit obiectul de cercetare al lingvistului basarabean Galaction Verebceanu, finalizată cu editarea unei cărți ce cuprinde rezultatele investigației sale: *Viața lui Bertoldo. Un vechi manuscris românesc*, Chișinău, Museum, 2002.

Galaction Verebceanu analizează limba manuscrisului sub aspect grafic, fonetic, morfologic, sintactic și lexical, cu raportările de rigoare la normele literare ale timpului. Îl interesează contextul în care a apărut manuscrisul, paternitatea acestuia și tot ce ține de structura lingvistică a textului. Cercetătorul își propune (și reușește în cele din urmă) să clarifice aspecte privind împrumuturile neologice (la nivelul limbii epocii), bogăția sino-

nimică, expresivitatea stilistică și uzurile lingvistice. Foarte oportună pentru acest demers este prezentarea, în paralel cu transcrierea textului propriu-zis, a facsimilelor manuscrisului, a diferențelor fonetice, morfologice, sintactice și lexicale dintre textul cercetat și cel păstrat în fondurile Bibliotecii Academiei Române din București, cu care varianta moscovită prezintă foarte multe trăsături comune.

Galaction Verebceanu consideră că textul *Bertoldo* ante 1774 este o copie, argumentând afirmația prin prezența în text a două straturi de limbă: unul nordic (în special, nord-moldovenesc) și altul sudic (mai mult muntenesc). Această stratificare lingvistică (probată în primul rând la nivel lexical, dar și fonetic și morfologic) îl conduce pe cercetător la gândul că ar putea exista o copie intermediară între originalul traducerii și manuscrisul din fondul Zabelin. Această ipoteză provoacă alte semne de întrebare: care dintre straturi aparține realizatorului transpunerii și care scribului copiei? Analiza lexicală minuțioasă îl determină pe cercetător să atribuie traducătorului stratul de limbă moldovenesc (predominant lexical și fonetic), iar copistului – stratul de limbă sudic, suprapus ulterior. La acestea se adaugă și o altă supoziție: „Se știe că în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea înrâurirea variantei literare muntenești asupra tipăriturilor moldovenești ia proporții neobișnuite. Producția manuscrisă însă nu se include în procesul general de moldovenizare, continuând să reflecte norma moldovenească (...). Așadar, este mai ușor să admitem elaborarea, în această perioadă, a unei copii manuscrise care să fi conservat în întregime lexicul pur moldovenesc și, în bună parte, fonetica și morfologia modelului, decât

să presupunem abandonarea de către copist a lexicului local (în acest caz cel sudic) și preluarea termenilor «străini»”.

Grafia chirilică a originalului care a stat la baza ediției apărute în 2002 a fost adaptată, prin transcriere, la normele alfabetului latinesc, păstrându-se sintaxa textului, fonetismele, formele gramaticale, arhaismele și regionalismele. Transcrierea este interpretativă, autorul încercând în studiu să afle cât mai multe despre limba textului. Cercetătorul confruntă 5 copii manuscrise ale textului, remarcând diferențele sub aspect gramatical. Sunt puse față-n față fragmente din variantele *Bertoldo* 1774, 1775, 1779, 1794 și *Bertoldo* sec. XIX, dintre care prima se păstrează la Moscova și celelalte – la București. Cercetătorul remarcă similitudinea existentă între *Bertoldo* ante 1774 și varianta din sec. XIX, considerată a fi o copie indirectă, printr-un intermediar, de pe manuscrisul *Bertoldo* ante 1774. Investigația conduce la supoziția că *Bertoldo* 1774 și 1775 sunt copii independente, ultima servind ca model (iarăși prin intermediul unei copii) pentru *Bertoldo* 1779 și 1813.

Romanul este studiat în toate straturile sale, analiza întreprinsă provocând numeroase revelații, foarte interesante pentru lingviști și pentru istoricii literari. Analizând vocabularul, editorul observă cuvinte care, fie că au dispărut din uz, fie că și-au modificat sensurile în timp. Neogrecescul „stenohorie”, însemnând „supărare”, „neliniște”, astăzi nu mai există. Altele însă s-au păstrat intacte, mai ales în vorbirea populară: turcescul „a lehâi”, cu sensul de a „se certa”; neogrecescul „colțun”, cu sens de „ciorap”, latinescul „smeri”, cu sensul de a „se căi” etc. Cercetătorul cataloghează lexicul după originea lui, identificând cuvinte latinești,

neogrecești, slave, turcești, de origine maghiară, ucraineană, bulgară și cu etimologie necunoscută. Cea mai mare pondere o au elementele latinești moștenite sau formate pe teren românesc.

Textul este vitalizat, în integralitatea lui, de o limbă păstoasă, cu o remarcabilă încărcătură afectivă și stilistică: „muiare iaste veselii tinerilor, mîngîierea bătrînilor, bucuria copiilor, veselia zilei, dezmerdare nopții; iubește credința, este cu dulceață la împreunare, celebră a vorovi, curat a îndemna, cu bunătate a poronci, gata întru ascultare, cinstită la alegire, cu orînduială a merge, cu înțelepciune a mânca, cu măsură a bea, blîndă cu oamenii (...)”. Întâmplările picante, seva vitală a dialogului, încărcătura sugestivă și substratul ironic al discursului din acest roman au inspirat folclorul românesc, pătrunzând și în basmele noastre. În povestea culeasă de Petre Ispirescu *Fata săracului cea isteasă*, femeia, atât de ironizată de personajul Bertoldo din romanul lui Croce, se reabilitează în chip „vindicativ”, împrumutând ipostaza

acestuia de biruitor prin istețime și curaj. Recunoaștem vicleșugurile de înfățișare în fața împăratului, într-o plasă, pentru a fi „nici îmbrăcată, nici dezbrăcată” sau îndeplinirea ultimei dorințe, care, prin vicleșugul victimei, este și cea salvatoare, care scapă personajul de pedeapsa cu moartea.

Readucerea acestor vechi povestiri de sorginte italiană în actualitate este, în primul rând, o aplecare spre cutia cu comori lingvistice și semantice ale anticilor și un prilej de desfătare estetică. Fiind, după cum remarcă Gheorghe Chivu, prefațatorul lucrării, „o cercetare filologică temeinică, întreprinsă cu acribie și bazată pe o bună cunoaștere atât a literaturii de specialitate, cât și a stadiului atins de limba noastră de cultură la mijlocul secolului al XVIII-lea”, *Viața lui Bertoldo* este o carte ce poate prilejui savori deosebite cititorului de orice specializare. Caz mai rar întâlnit.

NINA CORCINSCHI
Institutul de Filologie
(Chișinău)